

for the business activity of the enterprise and competition in the market for goods and services, therefore, competitive advantages will be gained by those enterprises that introduce and implement effective corporate time management; an increase in the proportion of intangible assets in the value of an enterprise, the transformation of its personnel, whose activities are based on corporate time management, into the main competitive advantage; the use of modern information technologies for the implementation and realization of corporate time management; complications of external control over the activities of employees caused by the actualization of remote work in conditions of adaptive and strict quarantine in the context of the COVID-19 pandemic and the formation of backup information technologies and corporate time management tools.

Keywords: *time management, corporate time management, the process of organizing time management.*

УДК 336.22:338.244.4

DOI 10.31395/2415-8240-2021-98-2-89-110

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Б. С. ГУЗАР, кандидат економічних наук

О. М. ТРУС, кандидат сільськогосподарських наук

Уманський національний університет садівництва

У статті розглянуто сутність бюджетної децентралізації, її роль та місце в розвитку об'єднаних територіальних громад. Проведено оцінку та аналіз бюджетної децентралізації в Україні. Досліджено особливості впровадження бюджетної децентралізації в Україні, визначено основні чинники впливу на доходи і видатки місцевих бюджетів. За допомогою базових показників бюджетної децентралізації проаналізовано її рівень в Україні протягом 2014–2020 рр. Окрім того проведено аналіз основних коефіцієнтів бюджетної децентралізації та фінансової стійкості місцевих бюджетів. Визначено можливості бюджетної децентралізації в сучасних умовах адміністративно-територіальної реформи органів місцевого самоврядування та проблемні аспекти цього процесу на сучасному етапі і шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *бюджетна децентралізація, місцевий бюджет, міжбюджетні трансферти, об'єднані територіальні громади, доходи, видатки, дотації, субвенції, коефіцієнти бюджетної децентралізації.*

Постановка проблеми. Європейський та світовий досвід свідчить, що найважливішим елементом реформи децентралізації в Україні є реформування місцевого самоврядування, створення спроможних територіальних громад, які мають бути здатними задовольняти потреби, пов'язані з життєдіяльністю мешканців населених пунктів, а також належним чином забезпечити реалізацію їхніх прав.

Зарубіжний досвід свідчить, що проблеми територіальних громад можуть ефективно вирішуватись тільки на місцевому рівні. Держава ніколи не дійде до проблем конкретного села, міста, вулиці. Сильне місцеве самоврядування базується на розвинутому громадянському суспільстві й демократії, несумісній з тоталітарним режимом, що унеможливорює узурпацію влади. Пріоритетами запроваджених у державі змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень – реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Повноваження, фінансові ресурси і контроль – це три кити, на яких будується ефективна модель місцевого самоврядування, за якої територіальні громади максимально мобілізують власні внутрішні резерви [1].

Запровадження нового механізму бюджетного регулювання змінило систему тотального збалансування всіх місцевих бюджетів на горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. Значна сума бюджетних коштів залишається в повному розпорядженні місцевих органів влади. Реформа міжбюджетних відносин стимулює територіальні громади ефективніше наповнювати свої кошториси, переходити на самозабезпечення й ощадливо планувати свої видатки. Місцева влада самостійно вирішує, на які потреби витратити бюджетні кошти, що особливо важливо для розвитку об'єднаних територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бюджетної децентралізації, її впливу на місцеві бюджети, а також соціально-економічний розвиток регіонів знайшли своє місце в працях науковців, таких як Ю. Глущенко [12], І. Луніна [10], І. Конєва [7], І. Микитюк [11], А. Нечипоренко [15]. Проблеми децентралізації місцевих бюджетів розглядають такі науковці, як: Н. Бикидарова [13], О. Бориславська [1], І. Вахович [14], І. Волохова [5], М. Карлін [6], С. Осипенко [16], Т. Сало [20] та ін. Незважаючи на наявність значної кількості напрацювань тематика бюджетної децентралізації потребує подальших досліджень, адже сьогодні остаточно не визначено стан бюджетної децентралізації в нашій державі. Також слід визначити основні проблеми бюджетної децентралізації та запропонувати можливі напрями та шляхи їх вирішення.

Метою статті є оцінка і аналіз особливостей реалізації бюджетної децентралізації в Україні та її сучасного стану, проведення оцінки та аналізу основних складових процесу децентралізації, виявлення основних проблем та шляхів їх вирішення, а також обґрунтування впливу бюджетної децентралізації на формування доходів та проведення видатків місцевих бюджетів.

Методика дослідження. Для вирішення поставлених у процесі дослідження завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних науковців і практиків, а також зарубіжних вчених, які займаються дослідженням місцевих бюджетів та процесами бюджетної децентралізації. У статті використано такі методи дослідження: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний та наукового узагальнення.

Результати дослідження. Бюджетна децентралізація розпочалася з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (01.04.2014 р.), Законів «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 р.). У 2015 році здійснено перший етап бюджетної децентралізації: прийнято зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації [2, 3].

Пріоритетами запроваджених змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації. Одночасно передбачено збільшення джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету. Оскільки важливим інструментом соціально-економічної політики є бюджет, то проведення ефективної бюджетної політики завжди має бути пріоритетним напрямом.

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Реалізація реформи децентралізації, яка впродовж шести років триває в Україні, включає комплекс секторальних реформ, зокрема, реформу адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, а також бюджетно-податкового законодавства. Одним з ключових завдань реформи є добровільне об'єднання територіальних громад та формування спроможних адміністративно-територіальних одиниць базового рівня.

Реформа децентралізації дала поштовх до формування дієздатного та найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування. Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення.

Інтереси громадян, які мешкають на території об'єднаної громади, тепер представляють обраний голова, депутатський корпус та виконавчі органи ради громади, що забезпечують реалізацію наданих законом повноважень в інтересах громади. У населених пунктах, що увійшли до складу об'єднаної громади, право жителів на місцеве самоврядування та надання послуг громадянам забезпечують обрані ними старости. Збільшення та об'єднання громад здійснюється шляхом добровільного об'єднання з урахуванням думки громадян. Обов'язковим при плануванні створення громад є визначення потенційних ресурсних можливостей громади для соціально-економічного розвитку і можливості забезпечити надання якісних послуг жителям.

За шість років реформи утворено 1070 ОТГ, у які добровільно об'єдналися 4882 громади. Необхідно відмітити, що багато з ОТГ слабкі – як правило, там, де приймалися політичні чи емоційні рішення. Однак 6263 громади досі не об'єдналися, чим погіршують перспективи свого власного розвитку, ще 49

об'єднаних громад готові до призначення перших виборів і чекають на рішення ЦВК. У грудні минулого року відбулися місцеві вибори до новостворених ОТГ. Площа утворених ОТГ становить майже 47 % від загальної площі України. В ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70 % населення України. Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво. Тобто процес децентралізації продовжується, в нього повірили, і опір противників долається.

Відповідно до прийнятого Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», Кабінетом Міністрів визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад, з них 410 міських, 433 селищних та 627 сільських, у яких проведені місцеві вибори у 2020 році на новій територіальній основі [4].

Ефективне місцеве самоврядування та забезпечення ним поступального соціально-економічного розвитку відповідних територій має супроводжуватися збільшенням ресурсної, економічної та фінансової бази. Децентралізовані повноваження мають бути забезпечені відповідним ресурсом для якісного виконання. Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема – зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60 % податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт). До того ж, ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення), для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти (дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо). Законодавчі зміни також надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет [2].

Такі покращення вже дали перші помітні результати (табл. 1). З початку реформи фінансової децентралізації доходи місцевих бюджетів показують позитивну динаміку: якщо у 2014 році їх обсяг становив 80,2 млрд грн, то за шість років власні надходження до загального фонду місцевих бюджетів збільшилися на 209,9 млрд. грн і становили в 2020 році 290,1 млрд грн. Всього надходжень по загальному і спеціальному фондах за цей період збільшилось на 210,2 млрд грн. Це – реальний інструмент впливу на досягнення результату та відповідальність за довіру громад [4].

Основу зростання доходів місцевих бюджетів було закладено завдяки прийнятим у 2015 році змінам до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації [5, с. 147].

Табл. 1. Аналіз динаміки та структури надходжень до місцевих бюджетів України

Показники	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %	млрд грн	частка, %
Всього	101,1	100	120,5	100	170,6	100	229,5	100	263,5	100	300,2	100	311,3	100
в т.ч.: загальний фонд	80,2	79,3	101,6	94,3	146,6	85,9	192,7	94,0	234,1	98,8	275,2	91,7	290,1	93,2
спеціальний фонд	20,9	20,7	18,9	5,7	24,0	14,1	36,8	16,0	29,4	11,2	25,0	8,3	21,2	6,8

Пріоритетами запроваджених змін визначено: розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів і здійснення видаткових повноважень. У місцевої влади вперше з'явився реальний інтерес до локальної боротьби з нелегальним виробництвом та обігом, а також контрабандою підакцизних товарів з метою наповнення власних бюджетів. Відбулося розширення сфери оподаткування майнових податків – зменшення обсягів пільгових площ нерухомого майна, включення нежитлового (комерційного) майна до бази оподаткування та запровадження транспортного податку [3].

Таке збільшення місцевих бюджетів стало можливими завдяки розширенню повноважень і підвищенню зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, реалізації заходів щодо залучення резервів їх наповнення та підвищення ефективності адміністрування податків і зборів. Зважаючи на розширення дохідної бази місцевих бюджетів, відбулося збільшення частки місцевих бюджетів у загальному обсязі зведеного бюджету України. За підсумками 2020 року частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України склала 21,1 %, тоді як у 2014 році 17,6 %. Тобто органи місцевої влади збільшують свій фінансовий ресурс та спрямовують його на розвиток громад. Одночасно зі збільшенням частки місцевих бюджетів у фінансових ресурсах держави зростає також їх частка у обсязі валового внутрішнього продукту. В 2014 році цей показник становив 5,1 %, у 2020 році – 7,3 %. Важливо відмітити, що із збільшенням надходжень до загального фонду місцевих бюджетів значно скорочується частка трансфертів з державного бюджету. Так, якщо їх частка у загальних надходженнях у 2014 році становила 59,3 %, то в 2020 році вона різко скоротилась і становила 31,9 %. Важливим, в умовах бюджетної децентралізації проаналізувати обсяги надходжень до місцевих бюджетів за видами (табл. 2).

Табл. 2. Динаміка обсягів доходів місцевих бюджетів України за видами надходжень у 2014–2020 рр., млрд. грн

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Податкові надходження	75,3	98,2	146,9	201,0	231,8	270,5	285,6
Неподаткові надходження	12,3	20,2	21,7	26,0	29,2	26,8	22,5
Доходи від операцій з капіталом	1,1	1,7	1,5	1,9	1,8	2,9	3,2
Цільові фонди	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6
Офіційні трансферти	130,6	174,0	195,4	272,6	298,9	260,3	160,2
Всього	231,7	294,5	366,0	502,1	562,4	560,5	471,5

Аналіз даних табл. 2 підтверджує, що упродовж 2014–2020 рр. доходи місцевих бюджетів збільшились у 2 рази. В структурі доходів місцевих бюджетів традиційно протягом 2014–2019 рр. переважали офіційні трансферти, частка яких у середньому за ці роки становила 52,9 %. Значно збільшились податкові надходження протягом 2014–2020 рр. і в 2020 році становили 285,6 млрд грн та у структурі загальних надходжень їх частка становила 60,6 %. У 2020 році в порівнянні з 2014 роком скоротилась частка трансфертів до 34 %, тоді як в 2014 році вона становила 56,4 %. Неподаткові надходження, які займають третє місце у структурі доходів місцевих бюджетів, упродовж 2014–2020 рр. коливаються за роками і в 2020 році становили 22,5 млрд грн, що в порівнянні з 2014 роком збільшились у 1,8 рази.

Реальний стан фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування на виконання функцій і завдань у межах власної компетенції та реалізації доручених центральною владою повноважень є надзвичайно складним. Аналіз даних підтверджує, що найбільша частка належить надходженням від загальнодержавних податкових платежів, які фактично не пов'язані зі власною діяльністю територіальних громад.

Натомість обсяг ресурсів, що передаються місцевій владі для виконання делегованих повноважень у вигляді трансфертів, не відповідає їхній компетенції. Це неабиякою мірою суперечить демократичним механізмам ринкової економіки, принципам планування та управління фінансовими ресурсами територіальних громад, задекларованих у вітчизняному бюджетно-податковому законодавстві та європейських нормах права. В умовах бюджетної децентралізації змінюється частка дотацій і субвенцій в загальних трансфертах, їх види та напрями спрямування, особливо субвенцій (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 свідчить, що з початку реформи бюджетної децентралізації значно збільшувались офіційні трансферти з 130,6 млрд. грн у 2014 році до 260,3 млрд грн у 2019 році, або на 129,7 млрд. грн, однак частка дотацій в загальних трансфертах скоротилась з 49,3 % в 2014 році до 10,3 % в 2019 році. За цей же період збільшилась частка субвенцій у загальних трансфертах з 50,7 % у 2014 році до 90 % у 2019 році.

Табл. 3. Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2014–2020 рр., млрд. грн

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Офіційні трансферти	130,6	174,0	195,4	272,6	298,9	260,3	160,2
в т.ч.: Дотації	64,4	7,3	6,8	22,0	25,1	26,9	21,6
з них: дотація вирівнювання	60,5	–	–	–	–	–	–
додаткові дотації	3,9	–	–	15,1	16,5	14,9	7,9
базова дотація	–	5,3	4,8	5,8	8,2	10,4	13,3
стабілізаційна дотація	–	2,0	2,0	1,1	0,4	1,6	0,4
Субвенції	66,2	166,7	188,6	250,6	273,8	234,4	138,6
з них: субвенції на виплату допомоги сім'ям з дітьми	40,8	41,9	47,2	51,6	51,7	9,2	8,8
субвенції на погашення заборгованості в тарифах на тепло та послуги з водопостачання	12,4	4,7	8,3	21,6	18,5	11,2	–
субвенція на надання пільг і житлових субсидій	–	29,8	44,2	69,7	70,0	68,1	–
освітня субвенція	–	44,1	44,5	51,5	60,4	70,4	81,2
медична субвенція	–	46,2	44,4	56,2	61,7	55,7	14,6
субвенція на підтримку окремих закладів охорони здоров'я	–	–	–	–	–	–	3,5
субвенція на здійснення заходів щодо соціально- економічного розвитку окремих територій	–	–	–	–	–	3,0	1,7
субвенція на утримання доріг	–	–	–	–	11,5	14,7	24,1
субвенція на формування інфраструктури ОТГ	–	–	–	–	–	2,1	–
субвенція з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19	–	–	–	–	–	–	4,7

В умовах бюджетних реформ удосконалено механізм в частині міжбюджетних відносин, проте значно скорочуються обсяги офіційних трансфертів про що свідчать дані, що у 2020 році обсяги трансфертів зменшилися

в порівнянні з 2019 роком на 100,1 млрд. грн, субвенції скоротились на 95,8 млрд. грн, більшість їх напрямів не фінансуються.

Загалом запланований на початку року обсяг субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам майже не змінився протягом 2020 року (план – 138,3 млрд. грн, фактичне виконання – 138,6 млрд. грн). Тобто, з державного бюджету додатково не виділялися кошти місцевим бюджетам на боротьбу з COVID-19, фінансування видатків здійснювалося за рахунок перерозподілу загальної суми коштів, що була запланована під час прийняття Державного бюджету на 2020 рік. При затвердженні державного бюджету передбачалося надання місцевим бюджетам 32 видів субвенцій, фактично було перераховано 53 види субвенцій.

За рахунок перерозподілу між видами трансфертів було збільшено на 1,9 млрд. грн видатки на будівництво та утримання автомобільних доріг, а також видатки на охорону здоров'я на 5,5 млрд. грн. Обсяг цільових коштів на видатки, пов'язані з боротьбою з COVID-19 становив 2,9 млрд. грн.

Загалом можемо дійти висновку, що трансфертів не вистачає для здійснення органам місцевого самоврядування делегованих повноважень, отже, рівень фінансової автономії є низьким. Але позитивним є те, що частка власних доходів упродовж досліджуваного періоду зростає. Це свідчить про збільшення фінансових можливостей територій щодо виконання власних повноважень, спрямованих на фінансування місцевих соціально-економічних потреб, а це в майбутньому повинно привести до збільшення фінансової самостійності місцевих органів влади у виконанні різних програм.

Самостійність бюджетів можлива лише за наявності достатніх власних доходних джерел. Проаналізуємо динаміку співвідношення власних доходів місцевих бюджетів і офіційних трансфертів з державного бюджету (табл. 4).

Табл. 4. Динаміка співвідношення власних доходів місцевих бюджетів і офіційних трансфертів з державного бюджету у загальних надходженнях до місцевих бюджетів України за 2014–2020 рр, %

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Власні доходи	43,6	40,9	46,6	45,7	46,9	53,6	66,0
Офіційні трансферти	56,4	59,1	53,4	54,3	53,1	46,4	34,0
Всього	100	100	100	100	100	100	100

Як свідчить досвід економічно розвинених країн, частка власних доходів у бюджетах органів самоврядування повинна становити принаймні 40 % [6, с. 107].

В Україні з часу бюджетної реформи спостерігається позитивна тенденція до збільшення частки власних доходів у структурі загальних надходжень до місцевих бюджетів і, як результат, зменшення кількості дотаційних бюджетів [7, 8]. У 2020 році частка власних доходів становила 66 %, а трансферти з

державного бюджету 34 %. В середньому частка власних доходів становила 49 %, трансфертів – 51 %. Як свідчить практика попередніх років, недостатність власних стабільних доходів значно обмежувала вплив місцевих органів влади на соціально-економічний розвиток територій.

Чинна практика формування та виконання місцевих бюджетів України свідчить про наявність низки проблем попри певні позитивні зрушення в умовах реформи міжбюджетних відносин. Зокрема, процес управління коштами місцевих бюджетів як основної складової частини фінансового забезпечення територій характеризується збільшенням доходної бази, зменшенням залежності від трансфертів [7, с. 754; 8, с. 87; 9].

Об'єднані територіальні громади, крім зростання власних фінансових можливостей, у результаті децентралізації мають й інші інструменти забезпечення економічного розвитку – здійснення зовнішніх запозичень, самостійне обрання установ з обслуговування коштів місцевих бюджетів відносно розвитку та власних надходжень бюджетних установ. Децентралізовано повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства, органам місцевого самоврядування надано право самостійно визначати містобудівну політику.

Держава також збільшила обсяги надання бюджетної підтримки місцевим органам влади на розвиток громад та розбудову інфраструктури. Так, якщо у 2014 році було передбачено регіонам з державного бюджету на підтримку соціально-економічного розвитку лише 0,5 млрд. грн, то в 2020 році обсяг коштів на реалізацію інфраструктурних проектів склав 6,6 млрд. грн.

Внаслідок реалізації реформи бюджетної децентралізації відбулась зміна обсягів і структури видатків місцевих бюджетів (табл. 5). Аналізуючи дані табл. 5, відмічаємо про зростання частки видатків на виконання самоврядних повноважень, що свідчить про підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні. Видатки місцевих бюджетів за загальним і спеціальним фондами з урахування трансфертів в 2020 році збільшилися до 478,1 млрд. грн, що на 252,5 млрд. грн більше 2014 року (225,6 млрд. грн), проте на 88,2 млрд. грн менше ніж у 2019 році. Збільшилися видатки на освіту майже в три рази, духовний та фізичний розвиток – у 2 рази. Позитивним чином необхідно відзначити зростання видатків на економічну діяльність органів місцевої влади до 93,9 млрд. грн, що у 6 разів перевищує відповідний показник 2014 року.

Найбільший обсяг коштів у 2020 році за даною статтею було спрямовано на розвиток дорожнього господарства – 24,1 млрд. грн. Також збільшились обсяги видатків на житлово-комунальне господарство в 2020 році порівняно з 2014 роком на 18,4 млрд. грн. Вплинула децентралізація і на видатки з охорони навколишнього середовища, які в порівнянні з 2014 роком збільшились на 1,0 млрд. грн, або в 2,3 рази. В 2020 році за рахунок коштів місцевих бюджетів у сумі 10,3 млрд. грн було витрачено на заходи, безпосередньо пов'язані з пандемією корона вірусу, що становить 2,1 % від обсягу видатків.

Табл. 5. Видатки місцевих бюджетів за функціональною класифікацією у 2014–2020 рр, млрд. грн

Видатки за функціональною класифікацією	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Державне управління	9,6	14,5	16,2	23,8	28,6	34,9	41,0
Громадський порядок та безпека	0,6	1,1	0,3	0,6	0,7	1,1	1,8
Економічна діяльність	15,6	19,1	34,8	55,9	77,6	82,1	93,9
Охорона навколишнього природного середовища	0,8	1,1	0,3	0,6	0,7	1,1	1,8
Житлово-комунальне господарство	13,7	15,1	17,5	27,2	30,1	34,4	32,1
Охорона здоров'я	46,6	59,6	63,0	85,7	93,2	89,8	50,9
Духовний та фізичний розвиток	7,8	9,5	11,9	16,4	18,9	21,6	21,9
Освіта	71,4	84,0	94,6	136,6	165,7	187,1	199,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	57,4	72,6	106,4	141,3	145,5	103,2	24,0
Разом	223,5	277,0	346,3	490,1	563,3	557,6	467,4
Міжбюджетні трансферти	2,1	3,1	4,2	6,0	7,3	8,7	10,7
Усього	225,6	280,1	350,5	496,1	570,6	566,3	478,1

Оціночні втрати власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2020 році внаслідок пандемії склали 28,3 млрд. грн, в тому числі: по бюджетах ОТГ – 5,4 млрд. грн; по обласних бюджетах – 3,8 млрд. грн, по бюджетах міст обласного значення – 9,8 млрд. грн, по бюджетах районів – 4,1 млрд. грн.

У сучасних умовах неможливо переоцінити важливість фінансування капіталовкладень на рівні місцевого самоврядування. Значні витрати на створення інфраструктури при обмежених фінансових ресурсах змушують ретельно відбирати й фінансувати капітальні засоби. Практично завжди потреби в інвестиціях перевищують суми, які можуть отримати місцеві органи влади з надходжень до місцевих бюджетів та виділити на реалізацію інвестиційних проектів. Із цією метою органи місцевої влади формують бюджет розвитку, основне призначення якого полягає в акумулюванні коштів для реалізації інвестиційних проектів та надання місцевій владі реальних можливостей здійснення соціально-економічного розвитку території. В умовах фінансової самостійності важливим показником, який демонструє результативність освоєння капітальних інвестицій з місцевих бюджетів, є частка капітальних інвестицій місцевих бюджетів у загальному обсязі капітальних інвестицій в країні (табл. 6).

Табл. 6. Обсяги та частка капітальних інвестицій у структурі капітальних видатків місцевих бюджетів у 2014–2020 рр.

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Капітальні видатки місцевих бюджетів, млрд. грн	13,9	32,2	52,6	74,3	91,2	99,8	98,6
Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів, млрд. грн	5,9	14,3	26,8	41,6	45,7	56,1	43,6
Частка капітальних інвестицій у капітальних видатках місцевих бюджетів, %	42,4	44,4	51,0	56,0	50,1	56,2	44,2
Частка капітальних інвестицій з місцевих бюджетів, у % до загального обсягу інвестицій	2,69	5,24	7,46	9,28	8,68	9,6	10,4

Дані табл. 6 свідчать про високі темпи зростання капітальних видатків місцевих бюджетів та про позитивний вплив реформи міжбюджетних відносин шляхом отримання фінансової підтримки від центральних органів влади для забезпечення розвитку інфраструктури територіальних громад і підвищення рівня життя населення. Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на цілі, великою мірою пов'язані з людським розвитком, серед яких: капітальний ремонт і реконструкція об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України і заповідників; придбання шкільних автобусів і автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризація та інформатизація загальноосвітніх навчальних закладів; природоохоронні заходи; інші заходи щодо розширеного відтворення.

Необхідно відзначити, що фінансування інфраструктури є одним з найбільш перспективних напрямів підвищення економічного інвестиційного потенціалу регіонів. Обсяг капітальних видатків за 2020 рік склав 98,6 млрд. грн або 20,6 % від загального обсягу видатків місцевих бюджетів. Збільшились капітальні видатки у 2020 році в порівнянні з 2014 роком на 84,7 млрд. грн, або у 7 разів (13,9 млрд. грн). Зросли абсолютні розміри капітальних інвестицій місцевих бюджетів більш ніж у 7 разів, збільшилася їх частка у загальному обсязі капітальних інвестицій по країні (майже у 4 рази). Це стало наслідком передачі на місця набагато більшого обсягу повноважень у сфері капітального інвестування. Слід відмітити, що капітальні інвестиції з місцевих бюджетів, згідно з дослідженнями вітчизняних вчених мають потужніший вплив на зростання ВВП, порівняно з капітальними інвестиціями з інших джерел.

Обсяги капітальних видатків відображують спроможність ОТГ забезпечувати соціально-економічний розвиток, можливості для реалізації проектів інфраструктурного розвитку, створення матеріальних активів або отримання відповідного соціального ефекту.

Фінансова децентралізація в Україні суттєво прискорила динаміку інвестиційної діяльності. Важливим позитивним результатом реформи міжбюджетних відносин є щорічне збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів. Після різкого спаду інвестиційної активності в 2014 році, обсяг капітальних інвестицій склав 5,9 млрд. грн, тоді як у 2020 році їх обсяг склав 43,6 млрд. грн. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів в Україні у середньому за досліджувані роки зросли на 33,4 млрд. грн, індекс приросту капітальних інвестицій склав 7,39. Частка капітальних інвестицій у капітальних видатках місцевих бюджетів за останні роки значно скоротилась і становить у 2020 році 44,2 відсотка, тоді як в 2019 році – 56,2 відсотка тоді, як частка капітальних інвестицій із місцевих бюджетів, у % до загального обсягу інвестицій різко збільшилась з 2,69 відсотка до 10,4 відсотка.

На перший погляд, соціальна спрямованість видатків місцевих бюджетів є позитивним явищем, водночас на місцевому рівні залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з фінансуванням інвестицій та розвитком місцевого господарства. На фоні зростання обсягу видатків місцевих бюджетів послаблюється їх інвестиційна складова. Проаналізувавши всі основні показники, які впливають на доходну і видаткову частину місцевих бюджетів та сприяють фінансовій самостійності і прискоренню процесу децентралізації місцевих бюджетів, визначимо основні коефіцієнти, які характеризують рівень бюджетної децентралізації та фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 7). Аналізуючи значення коефіцієнта децентралізації видатків за досліджуваний період в Україні, необхідно відмітити, що протягом 2014–2015 рр. він був низьким. У 2016–2018 рр. коефіцієнт децентралізації видатків почав збільшуватись. Найвищий рівень децентралізації за видатками спостерігався у 2017 році, а саме 0,2493, що на 0,0451 більше, ніж у 2016 році. Це свідчить, що частка місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету збільшується.

Протягом 2018–2020 рр. коефіцієнт децентралізації видатків пішов на спад і в 2020 році він становив 0,1951. Незважаючи на незначне коливання коефіцієнта децентралізації видатків у межах з 0,1772 до 0,2493 спостерігаємо з кожним роком тенденцію до збільшення обсягів видатків місцевих бюджетів. При аналізі значення коефіцієнта децентралізації доходів в Україні відмічаємо, що цей коефіцієнт має тенденцію до збільшення, проте найнижчим він був у 2015 році і склав 0,1848. Аналіз розрахунків свідчить про те, що частка доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) збільшується у доходах зведеного бюджету держави. Проте за досліджуваний період скоротилась частка доходів місцевих бюджетів (з врахуванням трансфертів) у зведеному бюджеті України з 50,8 відсотка у 2014 до 34,2 відсотка в 2020 році. Це свідчить про значні суми трансфертів, які поступали до місцевих бюджетів і їх частка в доходах місцевих бюджетів у 2014 році складала 56,4 відсотка тоді як у 2020 році 34,0 відсотка.

Табл. 7. Основні коефіцієнти, що характеризують рівень бюджетної децентралізації та фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Коефіцієнт децентралізації видатків (Кдв)	0,1933	0,1772	0,2042	0,2493	0,2108	0,2191	0,1951
Коефіцієнт децентралізації доходів (Кдд)	0,2217	0,1848	0,2180	0,2257	0,2225	0,2327	0,2261
Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, %	50,8	45,2	46,8	49,4	47,5	43,5	34,2
Коефіцієнт децентралізації податкових доходів (Кдпд)	0,2751	0,2374	0,2621	0,2771	0,2672	0,2805	0,2739
Коефіцієнт трансфертної залежності (Ктз)	0,5636	0,5908	0,5339	0,5429	0,5315	0,4644	0,3351
Коефіцієнт концентрації власних доходів (Квд)	0,064	0,061	0,072	0,077	0,065	0,075	0,074
Коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних коштів (Кбп)	0,4481	0,4302	0,4867	0,4626	0,4618	0,5301	0,6511
Коефіцієнт загальної податкової стійкості (Кпс)	0,3870	0,3506	0,4191	0,4052	0,4062	0,4777	0,5974
Коефіцієнт бюджетної залежності (Кб)	0,3666	0,3832	0,3579	0,3546	0,3438	0,3149	0,2510
Коефіцієнт самостійності (Кс)	0,4364	0,4092	0,4661	0,4571	0,4685	0,5356	0,6649
Коефіцієнт стійкості дохідної бази (Ксдб)	1,03	1,05	1,04	1,01	0,9856	0,9898	0,9862
Коефіцієнт стабільності дохідної частини бюджету (Ксд)	0,6684	0,5644	0,7518	0,7373	0,7755	1,039	1,783
Обсяг видатків місцевих бюджетів до ВВП, %	14,22	14,09	14,71	16,63	16,03	14,25	11,40

Проаналізуємо інші важливі коефіцієнти бюджетної децентралізації. В першу чергу звернемо увагу на значне збільшення за досліджуваний період таких коефіцієнтів, як: коефіцієнт концентрації власних доходів з 0,064 до 0,074, що свідчить про збільшення власних доходів у відношенні до ВВП, коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних коштів з 0,4481 до 0,6511, або на 45,3 відсотка, що показує збільшення власних доходів по відношенню до видатків місцевих бюджетів, коефіцієнт загальної податкової стійкості з 0,3870 до 0,5974, що характеризує збільшення податкових доходів місцевих бюджетів по відношенню до загального обсягу видатків місцевого бюджету.

Також зросли такі коефіцієнти, як коефіцієнт самостійності з 0,4364 до 0,6649 або на 52,4 відсотка, що свідчить про збільшення обсягів власних доходів місцевих бюджетів до загальної суми доходів (включаючи трансферти) та коефіцієнт стабільності дохідної частини місцевих бюджетів з 0,6684 до 1,783, або в 2,7 рази, що показує збільшення обсягів податкових доходів до обсягів міжбюджетних трансфертів отриманих з державного бюджету. Значний вплив на рівень децентралізації мають такі коефіцієнти, які за останні роки значно знизились. Серед них коефіцієнт бюджетної залежності, який знизився з 0,3666 до 0,2510, або на 31,5 відсотка, коефіцієнт трансфертної залежності місцевих бюджетів з 0,5636 до 0,3351, або на 40,5 відсотка, що свідчить про зменшення залежності місцевих бюджетів від офіційних трансфертів та збільшення видатків за рахунок власних доходів. Негативним є те, що зменшився коефіцієнт стійкості дохідної бази з 1,03 до 0,9862, що свідчить про зменшення доходів місцевих бюджетів по відношенню до видатків, а також значно зменшився обсяг видатків місцевих бюджетів до ВВП з 14,22 відсотка до 11,40 відсотка, або на 19,8 відсотка за досліджуваний період [10, с. 68].

Важливим для місцевих бюджетів є їх фінансова стійкість, яка забезпечує такі умови, як: баланс доходів і витрат; бюджетна автономія та платоспроможність, що характеризується здатністю органу місцевого самоврядування мобілізувати фінансові ресурси до бюджету без запозичення фінансової допомоги, а також повне та своєчасне виконання своїх повноважень.

Рівень стійкості місцевого бюджету визначається обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних видатків. При цьому «під мінімальними бюджетними видатками розуміються кошти, передбачені в бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів відносно життєзабезпечення населення» [11, с. 91]. Проведений аналіз дав змогу надати загальну характеристику за окремими показниками фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Завдяки новій системі бюджетного вирівнювання 25,2 % місцевих бюджетів стали повністю збалансованими. Запроваджено надання цільових субвенцій з державного бюджету для виконання найважливіших державних функцій, а саме: фінансування освіти та охорони здоров'я, а також підвищення ефективності бюджетних коштів та досягнення цільових результатів. Запровадження освітньої та медичної субвенції спрямоване на реформування системи соціальних стандартів та удосконалення механізму визначення

фінансових нормативів бюджетної забезпеченості. Також це є першим кроком до повного фінансового забезпечення державою делегованих повноважень.

Надзвичайно важливим кроком у забезпеченні ефективності управління коштами місцевих бюджетів є віднесення до захищених видатків обслуговування місцевого боргу, крім того, інвестори муніципального сектору економіки та органи місцевого самоврядування отримали законодавчі гарантії захисту своїх коштів [2].

Результатом реформи стало підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, пошуку резервів їх наповнення, покращення ефективності адміністрування податків і зборів. Спроможні громади показують високі і динамічні темпи приросту власних доходів. У частині використання коштів увага акцентується на необхідності формування найбільш оптимальної структури бюджетних видатків, створенні ефективного не надто чисельного управлінського апарату, здійсненні постійного аналізу витрачання бюджетних коштів і упередженні випадків їх нераціонального витрачання.

Показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади.

Подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності. Після прийняття низки законів щодо децентралізації повноважень і регулювання земельних відносин громади отримали право розпоряджатися землями за межами населених пунктів. Верховною Радою України прийнято закони, які надають можливість децентралізувати частину повноважень центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) щодо надання базових адміністративних послуг: реєстрацію нерухомості, бізнесу, місця проживання особи – передавши їх на рівень громад.

Напрацьовані законопроекти, покликані чітко розмежувати повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, дозвілля, соціально-економічного розвитку, інфраструктури між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на кожному з територіальних рівнів адміністративно-територіального устрою держави.

Висновки. Бюджетна децентралізація є ефективним та дієвим засобом забезпечення фінансової самостійності та стійкості об'єднаних територіальних громад. Отримані в результаті децентралізації повноваження та ресурси надали органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку своїх

територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури.

Місцева влада стала зацікавленою в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій на благо громади, адже сплачені тут податки підуть на підвищення якості життя жителів цієї території. Переваги реформи багато громад відчули вже сьогодні: в їх містах, селах і селищах почали приводитися до ладу дороги, медичні та освітні заклади – все те, що десятиліттями перебувало у занепаді.

Реформа дала поштовх до повноцінного розвитку громад, можливість поліпшити життя у кожному населеному пункті та у країні в цілому і дозволяє громадянам – кожному з нас – самостійно господарювати там, де вони живуть.

Варто зазначити, що показники виконання бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до подальшого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є індикатором того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращання умов проживання жителів громади [12, с. 125].

Аналіз показників бюджетної децентралізації свідчить про наявні проблеми її впровадження. За досліджуваний період коефіцієнти децентралізації доходів і видатків місцевих бюджетів коливаються то в сторону зменшення, то в сторону збільшення, але все це відбувається нестабільно та незначними темпами, що свідчить про повільний процес упровадження децентралізації в Україні. Основою проведення бюджетної децентралізації має стати зменшення ролі держави у фінансовому забезпеченні розвитку громад та регіонів із паралельним створенням можливостей для зміцнення автономності місцевих бюджетів.

В цілому реформа децентралізації сприяє якісному покращенню життєвого середовища для мешканців громад, створенню реальних умов для всебічного розвитку територій та людських ресурсів, формування засад дієвого місцевого самоврядування.

Вважаємо, що в сучасних умовах поряд із діяльністю місцевої влади щодо наповнення місцевих бюджетів важливо звертати увагу на визначення переваг і пріоритетів конкретних територій та розробки комплексних заходів формування фінансово спроможних громад на основі використання не лише фінансових, але і ресурсних, технологічних, інноваційних інструментів їх розвитку.

Література

1. Бориславська О., Заверуха І., Школик А. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Центр політико-правових реформ. Київ: Москаленко О. М., 2012. 212 с.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від № 79-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (дата звернення: 01.09.2019).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2018 №71-VIII.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (дата звернення: 01.09.2019).

4. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування (станом на 10 листопада 2019 року). URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/494/10.11.2019.pdf> (дата звернення: 01.12.2019).

5. Волохова І. С. Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 3 (2). С. 144–150.

6. Карлін М. Децентралізація управління місцевими фінансами в розвинутих федеративних та унітарних країнах: досвід для України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 2. С. 103–110.

7. Конєва І.І. Формування та використання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2018. № 2. С. 751–757.

8. Коцюберенко Г. М., Щербатюк А. В. Практика та проблематика формування місцевих бюджетів. *Науковий вісник*. 2018. № 1 (253). С. 83–97.

9. Кужелєв М. О., Плахотнюк В. В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів*. 2018. Вип. 36/1. С. 302–312.

10. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.

11. Микитюк І. Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2013. № 1. С. 87–96.

12. Глущенко Ю. Бюджетне забезпечення місцевого самоврядування в процесі децентралізації влади в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С. 122–128.

13. Бикидарова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2 (20). С. 145–151.

14. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: теоретико-методологічні та прикладні засади: монографія. Луцьк, ЛДТУ, 2007. 496 с.

15. Нечипоренко А. В., Качула А. Г. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Економічні науки». 2018. № 29 (2). С. 95–98.

16. Осипенко С. О. Місцеві бюджети в умовах децентралізації фінансових ресурсів: дис. канд. екон.наук: спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит». Мелітополь, 2016, 233 с.

17. Офіційний сайт Державного веб-порталу бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2019).

18. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: www.minfin.gov.ua/ (дата звернення: 01.09.2019).

19. Сторонянська І. З., Патицька Х. О. Адміністративно-фінансова децентралізація: цілі реформи та результати першого етапу. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 3–14.

20. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. *Зб. наук. праць “Ефективність державного управління”*. 2013. Вип. 35. С. 324–330.

References

1. Boryslavska, O., Zaverukha, I., Shkolyk, A. (2012). *Decentralization of public authority: experience of European countries and prospects of Ukraine*. Tsentr polityko-pravovykh reform. Kyiv: Moskalenko O. M., 212 [in Ukrainian].

2. On amendments to the Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of № 79-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19> (access date: 01.09.2019).

3. On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts on tax reform: Law of Ukraine of 28.12.2018 № 71-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (access date: 01.09.2019).

4. Monitoring of the process of decentralization of power and reform of local self-government (as of November 10, 2019). URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/494/10.11.2019.pdf> (date: 01.12.2019).

5. Volokhova, I. S. (2012). Tax decentralization and methodology for determining its degree. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 3 (2), pp. 144–150. [in Ukrainian].

6. Karlin, M. (2016). [Decentralization of local finance management in developed federative and unitary countries: experience for Ukraine. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, no. 2, pp. 103–110. [in Ukrainian].

7. Konieva I. I. (2018). Formation and use of local budgets of Ukraine in the conditions of decentralization. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 2, pp. 751–757. [in Ukrainian].

8. Kotsyuberenko, H. M., Shcherbatyuk, A. V. (2018). Practice and problems of formation of local budgets (on the example of the regional budget of Odessa region). *Naukovyy visnyk*, no. 1 (253), pp. 83–97. [in Ukrainian]

9. Kuzheliev, M. O., Plakhotnyuk, V. V. (2018). Formation of local budgets in terms of budget decentralization. *Ekonomichnyy visnyk universytetu: Zbirnyk naukovykh prats' uchenykh ta aspirantiv*, no. 36/1, pp. 302–312. [in Ukrainian]

10. Lunina, I. O. (2014). Budget decentralization: goals and directions of reforms. *Economics of Ukraine*, no. 11, pp. 61–75. [in Ukrainian].

11. Mykytyuk, I. (2013). Financial stability and security of the local budget. *Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics*, no. 1, pp. 87–96. [in Ukrainian].

12. Glushchenko, Y. (2016) Budget support of local self-government in the process of decentralization of power in Ukraine. *Scientific notes of the Institute of Legislation of Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 6, pp. 122–128. [in Ukrainian].

13. Bykydarova, N. O. (2010). Financial decentralization of local self-government]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 2 (20), pp. 145–151. [in Ukrainian].
14. Vakhovych, I. M. (2007). The financial policy of sustainable development of the region: theoretical and methodological and applied principles. Lutsk, LDTU, 496 pp. [in Ukrainian].
15. Nechyporenko, A. V., Kachula, A. H. (2018). Budget decentralization in Ukraine: current state and prospects for development. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Ser. «Ekonomichni nauky»*, no. 29(2), pp. 95–98. [in Ukrainian].
16. Osypenko, S. O. (2016). Local budgets in the conditions of decentralization of financial resources]. (Doctoral dissertation). Melitopol [in Ukrainian].
17. The official website of the State Budget Web Portal for Citizens. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua> (accessed 01 September 2019).
18. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from: www.minfin.gov.ua/ (accessed 01 September 2019).
19. Storonyanska, I. Z., Patytska, H. O. (2019). Administrative and financial decentralization: goals of reform and results of the first stage. *Regional economics*, no. 1, pp. 3–13. [in Ukrainian].
20. Salo, T. (2013). Decentralization of financial system: status and evaluation of its level in Ukraine. *Zb. nauk. prats' «Efiktyvnist' derzhavnoho upravlinnya» – Collection of scientific works “Efficacy public administration”*, Iss. 35, pp. 324–330 [in Ukrainian].

Аннотация

Гузар Б. С., Трус А. Н.

Оценка и анализ бюджетной децентрализации в Украине

Европейский и мировой опыт свидетельствует, что важнейшим элементом реформы децентрализации в Украине является реформирование местного самоуправления, создание способных территориальных общин, которые должны быть способными удовлетворять потребности, связанные с жизнедеятельностью жителей населенных пунктов, а также должным образом обеспечить реализацию их прав.

Ввод нового механизма бюджетного регулирования изменил систему тотального збалансирования всех местных бюджетов на горизонтальное выравнивание налоговоспособности территорий в зависимости от уровня поступлений на одного жителя. Значительная сумма бюджетных средств остается в полном распоряжении местных органов власти. Реформа межбюджетных отношений стимулирует территориальные общины эффективнее наполнять свои сметы, переходить на самообеспечение и бережно планировать свои расходы.

Местная власть самостоятельно решает, на какие потребности расходовать бюджетные средства, что особенно важно для развития объединенных территориальных общин. В статье рассмотрена сущность бюджетной децентрализации, ее роль и место в развитии объединенных

территориальных общин. Проведена оценка и анализ бюджетной децентрализации в Украине. Исследованы особенности внедрения бюджетной децентрализации в Украине, определены основные факторы влияния на доходы и расходы местных бюджетов.

Реализация реформы децентрализации, которая в течении шести лет продолжается в Украине, включая комплекс секторальных реформ в частности, реформу административно-территориального устройства и системы местного самоуправления, а также бюджетно-налогового законодательства. Одним из ключевых задач реформы является добровольное объединение территориальных общин и формирование способных административно-территориальных единиц базового уровня.

Благодаря вводу межмуниципального сотрудничества общины получили возможность консолидировать усилие и реализовывать общие проекты. В частности 1354 территориальных общин заключили 604 договоры о сотрудничестве. То есть процесс децентрализации продолжается, в него поверили, и сопротивление противников преодолевается. Сначала реформы финансовой децентрализации доходы местных бюджетов показывают позитивную динамику: если в 2014 году их объем представлял 80,2 млрд грн, тогда как за шесть лет собственные поступления к общему фонду местных бюджетов увеличились на 209,9 млрд грн и представляли в 2020 году 290,1 млрд. грн. Всего поступлений по общему и специальному фондам за этот период увеличилось на 210,2 млрд. грн. Это – реальный инструмент влияния на достижение результата и ответственность за доверие общин.

Основа роста доходов местных бюджетов была заложена благодаря принятым в 2015 году изменениям к Бюджетному и Налоговому кодексам Украины относительно передачи органам местного самоуправления дополнительных бюджетных полномочий и закрепления стабильных источников доходов для их реализации.

Финансовая децентрализация в Украине существенно ускорила динамику инвестиционной деятельности. Важным позитивным результатом реформы межбюджетных отношений является ежегодное увеличение инвестиционных ресурсов местных бюджетов. После резкого спада инвестиционной активности в 2014 г. объем капитальных инвестиций составлял 5,9 млрд. грн, тогда как в 2020 году их объем составил 43,6 млрд. грн. Капитальные инвестиции из местных бюджетов в Украине в среднем за исследуемые годы выросли на 33,4 млрд. грн, индекс прироста капитальных инвестиций составил 7,39. Дальнейшая реализация реформы бюджетной децентрализации и обеспечения эффективности механизма бюджетного регулирования социально-экономического развития требует расширения прав местных органов власти, укрепления их бюджетной самостоятельности и определения ответственности.

Ключевые слова: бюджетная децентрализация, местный бюджет, межбюджетные трансферты, объединенные территориальные общины, доходы, расходы, дотации, субвенции, коэффициенты бюджетной децентрализации.

Annotation

Huzar B. S., Trus O. M.

An estimation and analysis of a budgetary decentralization in Ukraine

European and world experience testifies that the major element of reform of decentralization in Ukraine is reformation of local selfgovernment, creation of capable territorial communities, that must be able to satisfy the necessities related to the vital functions of habitants of settlements, and also properly to provide realization of their rights. The input of new mechanism of the budgetary adjusting changed the system of total balancing of all local budgets on the horizontal smoothing of taxability of territories depending on the level of receivableness on one habitant. The significant amount of budgetary facilities remains in the complete order of local authorities. Reform of interbudgetary relations stimulates territorial communities more effective to fill the estimates, become self-sufficient and carefully plan the charges. The local government independently decides on which needs spend budgetary funds, which is especially important for the development of united territorial communities.

The article examines the essence of budget decentralization, its role and place in the development of united territorial communities. An assessment and analysis of budgetary decentralization in Ukraine has been carried out. The features of the introduction of budgetary decentralization in Ukraine are investigated, the main factors influencing the income and expenditures of local budgets are determined.

Implementation of the decentralization reform, which has been ongoing in Ukraine for six years, includes a set of sectoral reforms, in particular, the reform of the administrative-territorial structure and the system of local self-government, and See also fiscal legislation. One of the key objectives of the reform is the voluntary unification of territorial communities and the formation of capable administrative-territorial units of the basic level.

Thanks to the introduction of inter-municipal cooperation, the communities were able to consolidate their efforts and to implement common projects. In particular, 1354 territorial communities have signed 604 cooperation agreements. That is, the process of decentralization continues, they believed in it, and the resistance of opponents is being overcome.

First, the reform of financial decentralization, local budget revenues show positive dynamics: in 2014 their volume was UAH 80.2 billion, then over six years, own revenues to the general fund of local budgets has increased by UAH 209.9 billion. and represented in 2020 UAH 290.1 billion. Total receipts from the general and special funds for this period increased by UAH 210.2 billion. This is a real instrument of influence on the achievement of results and responsibility for the trust of communities. The basis for the growth of revenues of local budgets was laid thanks to the changes adopted in 2015 to the Budget and Tax Codes of Ukraine regarding the transfer of additional budgetary powers to local governments and the consolidation of stable sources of income for their implementation.

Financial decentralization in Ukraine has significantly accelerated the dynamics of investment activity. An important positive result of the reform of interbudgetary relations is the annual increase in investment resources of local budgets. After a sharp decline in investment activity in 2014, the volume of capital investments amounted to UAH 5.9 billion, while in 2020 their volume amounted to UAH 43.6 billion. On the average capital investments from local budgets in Ukraine for the years under study has increased by UAH 33.4 billion, the capital investment growth index was 7.39. Further implementation of the reform of budgetary decentralization and ensuring the effectiveness of the mechanism of budgetary regulation of socio-economic development requires expanding the rights of local authorities, strengthening their budgetary independence and determining their responsibility.

Key words: *budget decentralization, local budget, interbudgetary transfers, united territorial communities, revenues, expenses, subsidies, subventions, coefficients of budget decentralization.*

УДК 336.2:338.246.025

DOI 10.31395/2415-8240-2020-97-2-110-123

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ

О. О. НЕПОЧАТЕНКО, доктор економічних наук

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

Н. В. ЛИСА, кандидат економічних наук

С. А. ПТАШНИК, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті наведено теоретичне обґрунтування податкового стимулювання промислових підприємств за ринкових умов їх діяльності. Відповідно до сучасної економічної теорії, яка слугує основою вітчизняної податкової системи найбільш дієвими є горизонтальна та вертикальна структури організації стимулювання промислового виробництва, здатних забезпечити нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції її конкурентоспроможності на світових ринках, а суб'єктам господарювання їх функціонування на умовах самофінансування і самокупності.

Ключові слова: *промислове виробництво, податкове стимулювання вертикальна та горизонтальна структури організації податкового стимулювання, інвестиції, додана вартість, валовий регіональний продукт.*

Постановка проблеми. Державна фінансова підтримка вітчизняних підприємств промисловості забезпечує створення сприятливого інвестиційного середовища, зростання стійкості національної економіки, підвищення конкурентоспроможності продукції. Зростання продуктивності праці і приріст